

TELEGI KRISZTINA

Az urgai Cam: a mongol kolostorfőváros maszkos tánca

Jelen cikk az egykori mongol kolostorfőváros, Urga kolostori táncát és a tánc hagyományának felélesztését mutatja be röviden nemzetközi szakirodalom és mongóliai terepmunka alapján. A cikk a mongol kolostorfőváros örökségét célzó kutatás egyik részeredménye, mely az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok támogatásával valósult meg.

Urga

A tibeti eredetű *Cam* kolostori táncot (tibeti: *'chams*) a 17. században rendezték először mongol területen, a nyugat-mongol ojrátok között. Az időtájt a mongol területek nemcsak a mai Mongóliát foglalták magukban, hanem a ma Kínához tartozó belső-mongol, a Bajkál-tó környéki burját és más, mongolok által lakott vidékeket is.

A mongol kolostorfőváros, Urga, más néven *Ih Hüré* alapítása 1639-re tehető, és a híres szent és egyházatya, Öndör gegeen Dzanabadzar (1635–1723) nevéhez fűződik. Urga kezdetben Dzanabadzar nomád fejedelmi szállása volt (örgő, torzult formában Urga), mely 28 költözés után, 1855-ben telepedett le a mai Ulánbátor medencéjében; a mai mongol főváros elődjének tekinthető. A kolostori székhely irányítója Dzanabadzar és későbbi újjászületései lettek. Dzanabadzar Dzsingisz kán (1662–1726) leszármazottja, a harmadik mongol buddhista megtérés vezető alakja, aki a Congkhapa (1367–1419) által Tibetben alapított, a Dalai és a Pancshen lámák által hirdetett sárgasüveges tibeti buddhizmus tanait hirdette Mongólia földjén. Reinkarnációs lámaláncolata a többi lámaláncolathoz hasonlóan Buddha

koráig vezethető vissza (Kr. e. 580–460), és a legfőbb mongol láncolatnak tekinthető. Dzanabadzar és reinkarnációi a Bogd vagy Dzsebcündamba hutagt (tibeti: *rje-btsun dam-pa*) címet viselték.

Míg Dzanabadzar (1. Bogd) és az öt követő inkarnáció (2. Bogd) Mongóliában, a további inkarnációk Tibetben születtek. Egy-egy inkarnáció evilágból való elmúlása (halála) után csodás jelek felismerésével a mandzsu császár elismerte az új inkarnációt, a Dalai láma és a Pancshen láma mestereket, segédekkel adott mellé, és Urgába küldték. A leghíresebb, 8. Bogd (1870–1924) nemcsak a szentélyépítésben és vallási rendeletek kiadásában jeleskedett, hanem a mongol területeket és Kínát uraló mandzsu fennhatóság 1911-es megszűnése után teokratikus uralkodó lett: elnyerte a Bogd kán címet és kinyilvánította Mongólia függetlenségét.

Urga a Bogd kán uralkodásának idején virágkorát érte. Mintegy 15 000 szerzetes élt a csaknem száz szentélyből álló, Lhasza pompájával vetekedő kolostorvárosban. A lámák lakta terület két részből állt: a Gandan kolostorból, mely a könnyörülettel letekintő Avalokitesvara bódhiszattva 26 méteres szobra mellett három filozófiai iskolát, a megvilágosodáshoz vezető fokozatos út iskoláját, egy tantraiskolát, illetve az 5. és a 7. Bogd relikviáit őrző palotát foglalta magában, valamint a Dzűn Hüré keleti kolostornegyedből, ahol a Bogd sárga palotája, a főszentély, a tantrikus, az orvosi és az asztrológiai iskola, az eljövendő buddha, Maitreya 16 méteres szobra és további szentélyek álltak. E két központot a lámanegyed ölelte körül rendezett udvarokkal, a lámák jurtaival. Amellett, hogy a Bogd székhelye és a mongol hívek legfőbb zarándokhelye volt, Urga otthont adott a kínai és az orosz kereskedelemnek, a mandzsu kormányzásnak (1911-ig). Noha csak 1912-ben lett hivatalosan főváros, korábban is a legjelentősebb központ volt a Mongólia területén működő 700 kolostor, 400 kisebb szent hely (szentély, remetelak), illetve a nomadizáló jurta közt.

A szovjet ideológiának köszönhetően az 1920-as évektől megkezdődött a vallásgyakorlás elnyomása. 1938-ban a kolostorokat lerombolták, mintegy 17000 szerzetest kivégeztek, a vallásgyakorlást betiltották. A rombolásnak Urga is áldozatul esett: Ulánbátor első modern épületei az 1920-as években épültek Urga ódon falai, szentélyei mellett, melyeket 1937–40-ig fokozatosan felégettek, lebontottak. Urga pompáját ma néhány megmaradt szentélyépület, régi fénykép és múzeumi tárgy őrzi.

Ha a kolostorvárost nem is, a buddhista hagyományt fél évszázados elnyomás után, az 1990-es rendszerváltáskor sikerült újjáéleszteni.

Az urgai Cam tánc

Az urgai vagy Ih Hüré-beli Cam tánc *Hüré Cam* néven ismert. A tánc a halál ura, Erlig kán (szanszkrit: Yama) palotájáról elnevezett *Dzsahar Cam* típusba tartozik, s a 4. Bogd idején (1775–1813) rendezték meg először. 1811-ben a Pancshen láma székhelyéről, a tibeti Tasilhunpo kolostorból egy magasrangú egyházatya, Öndör

Hacsin érkezett Urgába, és az 5. Dalai Láma (1617–1682) segédkönyve alapján betanította a táncot a mongol szerzeteseknek (Gangá 2003: 18). Mivel a könyvet nem hagyta ott a mongol lámáknak, 1836-ban Urga főapátja, Agvánluvszanhaidav (1779–1838) írt egy hasonló kézikönyvet, melyben a tánc szabályait és titkos, tantrikus jelentését magyarázza. Bár az 5. Bogd (1815–1841) kezdetben ellenezte a tánc terjedését, lévén az nem Congkhapa, a sárgasüveges rend megalapítójának eredeti tanítása, a magasrangú lámák és nemesek kérésére mégis engedélyezte a tánc évenkénti megrendezését. 1875-ben mongolul és tibetiül is rögzítették a *Hüré Cam* szabályait. A táncban csak szerzetesek vehettek részt; laikusok kezdetben a tánc tantrikus jellege miatt nem láthatták.

Bár Urgában a *Hüré Camon* kívül néhány kisebb kolostori táncot is rendeztek, a leglátványosabb a *Hüré Cam*, más néven *Ih Cam* volt ('a nagy tánc'), melyre 1811-től minden évben az utolsó nyári hónap 9. napján került sor. (A mongol időszámítás lunáris alapú, az év általában februárban kezdődik, ezért a nyár utolsó hava júliusra tehető.) A maszkos előadásban 108 szerzetes vett részt a buddhista tanvédő istenségeket, kíséretüket és egyéb szereplőket megjelenítve. A tanvédő istenségek többsége haragvó jelleget mutat, ezzel is elrettentve a Tan ellenségeit.

A *Cam* több egy egynapos táncelőadásnál. A fizikai és szellemi felkészülés hónapokkal előbb kezdődött (Gangá 2003: 29-30): tavasz utolsó havában a város közeli *Saddüwlin* elvonulási helyen 16 felszentelt szerzetes mélyedt meditációba, majd nyár középső havában a lámák elkezdtek mantrákat tanulni és szertartásokat tartani, hogy meghívják a táncban alakot öltő, nagyhatalmú istenségeket. Nyár középső havának 15. napján öt szervezőt jelöltek ki a város legrangosabb lámái közül, akik eldöntötték, kik vehetnek részt a táncban. Döntésüket Urga főapátja és a Bogd hagyták jóvá. Ezután mindennap tartottak szertartást a halál urának, a tánc legfőbb szereplőjének tiszteletére, illetve egy hétig Yamántaka beavató istenséget idézték meditációban, hogy a résztvevő szerzetesek képesek legyenek a hatalmas erejű istenségek megtestesítésére. Emellett a táncosok naponta kétszer gyakorolták a lépéseket és a koreográfiát. A maszk nélküli kosztümös próbára néhány nappal a tánc előtt került sor.

A *Cam* nem csupán egy táncelőadás, hanem a legösszetettebb tantrikus buddhista szellemi gyakorlat, mely a buddhizmusnak és minden érző lénynek ártó erők megfékezésére irányul. A kapcsolódó szertartások négy nappal a tánc előtt kezdődtek a keleti kolostornegyed Barún örgő szentélyében: az *Adisлага* szertartás során felszentelték a maszkokat, ruhákat és az istenségeknek be-

A tánc szereplőinek érkezése. Filmarchívum, Ulánbátor

mutatott áldozatokat, majd kezdetét vette a háromnapos *Dzsahar* szertartás a halál ura és egyéb tanvédő istenségek tiszteletére. A szertartás során naponta egyszer sor került a szentélyen belüli egyórás tánra (*Dotor Cam*): egy fekete süveges táncos a tantrikus gyakorlatoknál használt tíz fegyverrel (kard, lasszó, kalapács, csengő stb.) megsemmisítette a tésztabábut (*lingka*). A tésztabábú a külső és a belső, bennünk rejtő démonokat, ártó szellemeket, akadályokat testesítette meg.

A szertartás harmadik napján a Bogd sárga palotája előtt előkészítették a táncteret és kifésztették Vadzsrápáni buddhista tanvédő 12x16 méteres tekercsképét. A szabadtéri tánra a maszkos, kosztümös táncosok a Barún örgő szentélyből érkeztek. Körülbelül 70 táncos és számos egyéb szereplő vett részt az előadásban (Damdinsüren 1995: 19).

Az urgai Cam hagyományának felélesztése

Az *Cam* táncot 1811-től évente rendezték a kolostorfővárosban. Az utolsó előadásra 1937-ben, a kolostorrombolás előtt került sor. Mongóliában az 1990-es rendszerváltást megélt, 1937 előtti szerzetesek összegyűltek, és megkezdték a buddhizmus felélesztését, a kolostorok újjáépítését, az új szerzetesi generáció nevelését. Ma a Gandan kolostor és a Dzún Hüré Dascsoilin kolostor Ulánbátor két legnagyobb kolostora. A Gandan kolostorban 1999-ben, egyszer rendeztek táncot, ám az 1990-ben alapult Dascsoilin kolostor, mely a régi keleti kolostornegyed területén jött létre, 2002-ben felélesztette a *Hüré Cam* tánc hagyományát az egykori urgai láma, R. Seréter, valamint L. Csimedravdan (1911–2009), D. Dasdordzs (1908–) és egyéb idős lámák segítségével. Az előadást azóta évente tartják a nyár utolsó havának 9. napján. Az ulánbátori Dascsoilin kolostor táncát az urgai *Cam* felélesztésének tekinthetjük. A tánra való felkészülés, a meditációs időszak, a háromnapos *Dzsahar* szertartás, illetve a tánc maga is a régi Urga hagyományát követi. Noha a kolostorrombolások előtt Urgán kívül mintegy 200–250 kolostorban rendeztek *Cam* táncot, a hagyományt csupán két vidéki kolostorban sikerült feléleszteni.

Szereplők

Miközben a szentélyben a harmadik napi *Dzsahar* szertartás folyik, nyár utolsó havának 9. napjának reggelén a szerzetesek a kolostor udvarán előkészítik a táncteret. A krétával felrajzolt, hét körből álló tánc tér Erlig kánnak, a halál urának hétszintes palotáját jelképezi. Erlig kán a buddhista panteonban a tíz Tanvédő istenség egyike, aki nemcsak az elmúlásnak, hanem a buddhista tanításban hangsúlyozott változásnak, ürességtermészetnek is megjelenítője.

A szentélyből először két csontváz, a Temető urai (*Hohimoi*, szanszkrit: *Citipati*) lépnek ki, és kifutnak a tánc térre, hogy megtisztítsák azt. Ezután a rangos szer-

zetesek (apát, kántor, stb.) és hangszeres lámák helyet foglalnak a táncter mellett felállított pavilonban, mivel az előadást tibeti szövegek recitálása és zene kíséri. A *Szort*, a *Dzsahart* és az egyéb áldozatokat a táncter közepén felállított pavilonban helyezik el, s a *Lünnemba* védelmére bízják, aki biztosítja a jó időt a szertartás idejére. Két mongol harcos, Búvei bátor és Sidzsir bátor védi a tánc alatt az áldozatokat az éhes, ólálkodó varjútól (*Heré*), illetve 15 égtájtvédő állja körül a táncteret, hogy minden akadálytól védje a táncteret. Érkezik Hasin kán hat gyermekével, aki Kang-xi mandzsú császárt (1663–1722), a buddhizmus patrónusát jeleníti meg. Két felszentelt szerzetes szenteltvízzel és füstölővel megtisztítja a táncteret, majd érkeznek a főváros körüli négy hegyvonalat gazdaszellemei: a Garuda madár, a Kék öreg, a Kocafejű és a Kutyafejű. A fekete süveges *Argamba* véráldozatot önt a *Szor* áldozat talapzatára, mely a rituálé tantrikus mivoltára utal.

Az eddig érkezett szereplők nem táncolnak, hanem a táncteren vagy körülötte állnak az előadás alatt. A táncosok párban érkeznek: elsőként a Szarvas (*Siva*) és a Bika (*Mahe*), akik hatalmas szökelléseikkel eltapossák a buddhista Tan ellenségeit. Szentélybe való visszavonulásuk után érkeznek a tanvédő istenségek: először a békés Fehér Mahákála (*Gongor*) és a Gazdagság Istene (*Namszrai*) mutatják be kegyes táncukat. Őket a haragvó Vörös tanvédő (*Begce* vagy *Dzsamszran*) és két hitvese követi (*Rigvülham* és *Laihan szorogdag*), majd a fekete Mahákála (*Gombo*) érkezik négy kísérőjével vagy *Lham* istennővel párt alkotva. 2014 óta Vadzsrapáni (*Ocsirván'*) tanvédő is részt vesz a táncban.

A belső tánc

A táncter felrajzolása

Erlig kán, a halál ura

A Szor és a Dzsahar áldozat

E hatalmas erejű haragvó istenségek után a két indiai bölcs érkezik (*Adzar*), majd a hosszú életet, boldogságot, szerencsét hozó Fehér öreg (*Cagán övgön*), aki cukorkát szór a nézőknek, hogy a feszültséget oldja, sőt megjelenik az oroszlán (*Arszlan*) is, aki morgással rémisztgeti a nézőket. A nézők Urgában többnyire szerzetesek és nemesek voltak, ma buddhista hívek.

E mókás epizód után érkeznek a tánc fő szereplői: a Halál urának 21 fekete süveges követe a *Csambon*, az *Argamba* és a *Szerdzsimba* vezetésével, akik korábban részt vettek a belső *Cam* táncban és a tantrikus áldozatok, az ártó erők tantrikus megsemmisítésének felelősei. A 21 fekete süveges táncos (*Sanag*) a külső körön mutatja be körtáncát, és a tánctéren maradnak, mert érkezik Dzamundi, a halál urának hitvese, végül maga Erlig kán, aki táncával legyőzi a buddhizmus összes ellenségét. A tiszteletére szóló áldozat után valamennyi korábbi táncos visszatér a tánctérré és megkezdődik az ösztánc. A 21 fekete süveges a külső körön, a többi szereplő egy belső körön táncol körbe, azonos mozdulatokkal, miközben a *Csambon* a belső *Cam*hoz hasonlóan megsemmisíti a minden rosszat jelképező *lingkát*. Ezután megindul a menet a *Szor* és a *Dzsahar* áldozatok elégetésére, mellyel minden külső ártás (földrengés, árvíz, állatvészt stb.) és belső akadály megsemmisül (betegség, a megvilágosodást akadályozó rossz szokások, tulajdonságok, téveszmék stb.). Ezután a táncosok visszatérnek a tánctérré, és rövid ösztánc után párokban vonulnak vissza a. A szertartást a szentélyben hálaadó áldozat zárja.

A tánc jelentése

A tánc szereplői között találunk haragvó istenségeket és egyéb buddhista istenségeket, figurákat, helyszellemeket, történeti személyeket, állatfigurákat és egyéb szereplőket. A szerzetesek a buddhista ikonográfiának megfelelően jelenítik meg a haragvó istenségeket. Ezen istenségek többsége a hindu panteonból került át a buddhista panteonba, Indiából Tibetbe, Tibetből Mongóliába. A tánc során az istenségek szerepe, hogy a buddhista Tan és minden élőlény külső és belső akadályait elhárítsák, könnyebbé tegyék a megvilágosodáshoz vezető utat. A haragvó istenségek széles karmozdulataikkal és hatalmas lépteikkel eltapossák az ellenségeket és lakhelyeiket, ugrásaikkal, forgásaikkal a buddhizmusra térítik őket. Az áldozati bábú, a *Szor* és a *Dzsahar* áldozat megsemmisítése tantrikus rítusok, melyek az akadályok eltávolítását célozzák. A főszereplők mellett mókás karakterek teszik

Ösztánc

Begtse cham tánc, Mongólia, 1930

a mély értelmű, tantrikus szertartást élvezhető táncelőadássá. A zenei aláfestést hét-nyolcféle, haragvó jellegnek megfelelő hangszer biztosítja. A *Cam* tánc látványa maga áldásos: elősegíti a hívek boldogulását, egészségét, boldogságát, hamarabbi megvilágosodását.

A Hüré Cam öröksége

A Dascsoilin kolostor táncában jelenleg 70 szereplő vesz részt, s bár évről évre bővül a karakterek száma, egyelőre hiányoznak az oroszlánarcú (*Sendom*), a krokodil-, a medve- és a tigrisfejű kísérek, a Vörös tanvédő nyolcas kísérete és egyéb szereplők. A kolostor új maszkokat és ruhákat használ. Az urgai *Cam* megmaradt maszkjait és ruháit ma múzeumok

őrzik, köztük a Vörös tanvédő 70 kg-os öltözetét, kinek híres maszkját 6000 korrall díszíti. Egy 1920-as években készült film és a Filmarchívumban őrzött számos fotó, néhány külföldiek tollából származó leírás és néhány rajz, festmény őrzi a *Hüré Cam* örökségét.

Szakirodalom

- Damdinsüren, D., *Ih Hhüréni nert urchúd*. Ulánbátor 1995
- Forbáth László, *A megújított Mongólia*. Franklin, A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára. Budapest 1934
- Gangá, D., *Hüré Cam*. Ulánbátor 2003
- Majer Zsuzsa, *A cam tánc hagyományak felélesztése Mongóliában. Keréknyomok*. 2008/Tél. 3. szám. Orientalisztikai és buddhológiai folyóirat. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola. Budapest 2008
- Majer Zsuzsa – Teleki Krisztina, *A Cam tánc hagyományának felélesztése Mongóliában*. Hagyományos mongol műveltség II. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Belső-ázsiai Tanszék. Budapest 2014 (DVD)
- Teleki K., *The Khüree Tsam and its Relations with the Tsam Figures of the Leder Collections*. Lang, M. – Bauer, S. (ed.), *The Mongolian Collections Retracing Hans Leder*. Austrian Academy of Sciences Press. Vienna 2013, pp. 76–83.